

HANNU JUUSOLA

Israelin historian tutkimus perimmäisten kysymysten äärellä

Israelissa nousi 1980-luvulla uushistorioitsijoiksi kutsuttu ryhmä, joka on kyseenalaistanut monet Israelin itsenäistymissotaan liittyvät käsitykset ja aiheuttanut väitteillään kiivaan keskustelun. Filosofian tohtori Hannu Juusola esittelee eräitä uuden tutkimuksen tärkeimpiä tuloksia ja tarkastelee yhtä keskeistä kiistakysymystä – palestiinaisten eksoduksen syitä.

■ Valtioilla on tapana legitimoida olemassaoloaan luomalla menneisyydestään eräänlaisen ”virallisen” historian, joka saa usein kansallisen myytin piirteitä. Koska historian-tutkijatkaan eivät tee työtään yhteiskunnan ulkopuolella tai sen arvoista riippumatta, suuria tunteita herättävien kansallisten myyttien käsittely on usein vaikeaa. Israel ei ole tästä poikkeus, vaan pikemminkin esimerkki tapauksesta, jossa historiaan liittyvien herkkien kysymysten tutkiminen on ollut jopa vaikeampaa kuin monessa muussa maassa. Jatkuva sotilaallinen konflikti tai sen uhka ei juuri ole mahdollistanut tarpeellisen henkisen etäisyyden luomista, jotta historian kriittinen arvioiminen olisi ollut mahdollista. Lisäksi monilla arkaluontoisilla historiallisilla kysymyksillä on edelleen suuri poliittinen merkitys. Esimerkiksi palestiinalaispakolaisongelman synnyn tutkimusta on lähes mahdotonta täysin erottaa tämän kysymyksen käytännön ratkaisemiseen tähtäävistä poliittisista vaateista.

Historiantutkimuksella on tällaisissa olosuhteissa tavallista suurempi vaara joutua politiikan panttivangiksi. Tätä korostaa vielä se, että Israelin historian keskeisten tapahtumien osalta rinnakkain on kaksi toisensa pitkälti poissulkevaa kansallista myyttiä: sio-

nistinen ja palestiinalainen, laajemmin arabimyytti.

Nyky-Israelin lyhyt historia on täynnä tapahtumia, joista tutkijoilla on ratkaisevan erilainen tulkinta. Erimielisyys alkaa jo juutalaisen kansallisuusaatteen, sionismin, luonteesta ja tavoitteista Palestiinassa. Perinteiseen ”arabi-narratiiviin” nojautuville tutkijoille sionismi on erottamaton osa länsimaista kolonialismia, kun taas virallinen ”sionistinen” historiankirjoitus on korostanut sionistien positiivisia ja humaaneja tavoitteita suhteessa Palestiinan arabiväestöön. Sama tulkinnallinen dikotomia jatkuu läpi konfliktin eri vaiheiden. Keskeisin kysymys – eräänlainen Israelin historian ”alkuräjähdyks” – on Israelin valtion synty. Toinen oleellinen kiista koskee Israelin ja palestiinalaisten tai laajemmin arabien välisen konfliktin luonnetta: Israelin valtion virallista linjaa noudattavat tai sitä lähellä olevat tutkijat ovat korostaneet Israelin pysyvää halukkuutta rauhaan ja vastaavasti arabien pohjimmaista haluttomuutta tai kyvyttömyyttä tunnustaa Israelin olemassaolon oikeutus. Arabitulkintaa seuraava historian tutkimus on taas korostanut Israelin ”miehitystä” ja laajentumishalukkuutta pohjimmaisena syynä konfliktin jatkumiseen. Tämä jakolinja heijastuu jokaisen yksittäisen sodan tai muun aseellisen konfliktin tulkinnaissa Israelin itsenäistymissodasta tämän päivän tilanteeseen saakka.

Uushistorioitsijat haastavat virallisen historian

1980-luvulle saakka israelilainen historian tutkimus heijasteli tulkinnoissaan varsin uskollisesti valtion virallista linjaa. Sionismin ja Israelin poliittisten ratkaisujen moraalisen oikeutuksen puolustus oli se misio, jota tutkijatkin poliitikkojen ja diplomaattien ohella toteuttivat. On muistettava, että monet tutkijat olivat itse henkilökohtaisesti kokeneet Israelin valtion synnyn ”ihmeen” ja monet olivat mukana myös aktiivisina poliittisina vaikuttajina, diplomaatteina ja/tai sotilaina. Tutkimusten lähteenä oli ensisijaisesti mukana olleiden poliitikkojen ja sotilaiden muistelmat.

1980-luvulta alkaen Israelissa on noussut uusi polvi historioitsijoita, jotka ovat monin tavoin kritisoinet maansa aiempaa historian tutkimusta. Heitä on alettu kutsua Israelin uushistorioitsijoiksi tai revisionistisiksi historioitsijoiksi.¹ Erityisesti Benny Morris, Avi Shlaim ja Ilan Pappé ovat syyttäneet vanhempaa historian tutkimusta kriittikömyydestä ja kansallisen myytin rakentamisesta. Perinteinen koulukunta on käynyt vastahyökkäykseen, jossa uushistorioitsijoita on syytetty arabimyytin puolustamisesta ja jopa historian tietoisesta vääristelystä. Seurauksena on ollut äärimmäisen kiivas ja politisoitunut väittely, johon israelilaisten tai israelilaissyntyisten tutkijoiden lisäksi on ottanut osaa myös joukko länsimaisia tutkijoita ja länsimaissa koulutettuja arabitutkijoita.² Monet arabitutkijat ovat arvostelleet uushistorioitsijoita siitä, etteivät nämä ole uskaltaneet mennä niin pitkälle kuin heidän aineistonsa antaisivat mahdollisuuden. Israelin historiaan liittyvä tutkimus on hyvin kansainvälistä ja osa moderniin Lähi-itään kohdistuvaa laajaa tutkimuskenttää.³

Uuden historian tutkimuksen nousun taustalla on useita eri tekijöitä. 1980-luvulle tultaessa Israelin syntyvaiheeseen liittyviä virallisia asiakirjoja alettiin avata tutkijoiden käyttöön. Samoin lukuisa määrä esimerkiksi brittiläisiä ja yhdysvaltalaisia sekä YK:n dokumentteja avautui tutkimuksen käyttöön. Tämä on mahdollistanut aiempaa

1. Israelin uudesta historian tutkimuksesta, ks. myös Hannu Juusola (2003) 'Israelin synty (1948) uudessa tutkimuksessa', www.ennenjant.net/1-03. Revisionistitermi on tässä yhteydessä ongelmallinen, koska sitä käytetään myös sionismin revisionistisesta suuntauksesta (oikeistosionismi) ja sen perillisistä (erit. Likud-puolue).

2. Keskustelun kiihkeydestä riittää jo kertomaan esimerkiksi Shabtai Tevethin uushistorioitsijoita vastaan hyökkäävän artikkelin pelkkä otsikko: *Charging Israel with the Original Sin* (Teveth, Shabtai (1989), 'Charging Israel with the original sin', *Commentary* 88(3): 28–29).

3. Moderniin Lähi-itään kohdistuva historiallinen ja yhteiskunnallinen tutkimus on ollut Suomessa valitettavan vähän harrastettua huolimatta sen suuresta (poliittisestakin) merkityksestä. Orientalistinen tutkimus on meillä perinteisesti kohdistunut Lähi-idän klassisiin vaiheisiin ja historioitsijoilta ja yhteiskuntatieteilijöiltä on taas puuttunut tarvittava kielitaito.

huomattavasti paremmin alkuperäisdokumentteihin pohjautuvan tutkimuksen Israelin valtion varhaisvaiheiden osalta. Toiseksi Israelin henkinen ilmapiiri muuttui selvästi 1980-luvulla.⁴ Libanonin sota (1982–85), joka ensimmäisen kerran synnytti Israelissa vahvan sodanvastaisen liikkeen, ja vuonna 1987 alkanut *intifada* saivat israelilaiset vakavasti pohtimaan maansa politiikan oikeutusta. Myös Israelia vaivanneen tuhoutumisen pelon väheneminen erityisesti 1990-luvun rauhanprosessin myötä mahdollisti kansallisesti arkojen asioiden rohkeamman käsittelyn. Jopa Israelin historian pyhimät asiat, kuten vuoden 1948 itsenäistymissota, joutuivat uuteen arviointiin. Kulttuurihistoriallisena ilmiönä uusi historiantutkimus liittyy selvästi post-sionismiksi kutsuttuun monimuotoiseen ilmiöön, jolla tarkoitetaan sekä sionismin historian kriittistä arviointia että pyrkimystä löytää uusi, ”sionismin jälkeinen” israelilainen identiteetti, joka mahdollistaisi valtion kaikkien asukkaiden (myös arabiväestön) täyden samautumisen Israelin valtioon.⁵ Uushistoria on selvästi ollut osa 1990-luvun Israelille ominaista kiihkeää keskustelua valtion luonteesta. Keskustelun taustalla oli hegemonisen sionistisen yhtenäiskulttuurin vähittäinen hajoaminen. Toisen *intifadan* alettua syyskuussa 2000 ja Israelin ja palestiinalaisten välisen konfliktin uudelleen kiihdyttyä kriittisen ajattelun liikkumatila on selvästi vähentynyt israelilaisessa yhteiskunnassa. Kuvaavaa kehitykselle on ollut ehkä tunnetuimman uushistorioitsijan, Benny Morrisin, ”kääntymys” ja paluu kansallisen konsensuksen piiriin.⁶

Uushistorialle rinnakkainen yhteiskuntatieteellinen koulukunta on ollut ns. kriittinen sosiologia, jonka keskeisiä edustajia ovat esimerkiksi Baruch Kimmerling, Uri Ram ja Zeev Sternhell. Israelilaisen historiantutkimuksen näkemyskenttä on laajentunut huomattavasti viime vuosikymmeninä. On silti hyvä muistaa, että (myös) kriittistä historiantutkimusta on ollut aina eivätkä uushistorioitsijat tai kriittiset sosiologit muodosta näkemyksiltään yhtenäistä ”kerhoa”.

Uushistorioitsijoiden ja ”vanhahistorioit-

sijoiden” välissä on myös tutkijoita, jotka eivät halua tulla leimatuiksi kummankaan ryhmän jäseniksi. Hiljan ilmestyneessä teoksessaan *Waging Peace* tunnettu israelilainen historioitsija ja diplomaatti Itamar Rabinovich jakaa Israelin historian tutkimuksen perinteistä establishmenttia edustavaan ”ortodoksiaan”, siihen kriittisesti suhtautuvaan revisionismiin ja post-revisionismiin. Rabinovichin mukaan post-revisionistit torjuvat sekä ortodoksien apologeettisen suhtautumisen että revisionistien ääritulkinnat.⁷ Päinvastoin kuin kahden edellisen ryhmän jäseniä, post-revisionisteja ei kiinnosta syyllisten etsintä, vaan historiallisen kehityksen ymmärtäminen. Lienee selvää, että Rabinovich kokee itse kuuluvansa tähän lopullisen totuuden omaavien ryhmään.

Uushistorioitsijoiden tutkimuksen ympärillä käyty keskustelu on koskenut ensisijaisesti Israelin valtion syntyä 1948 ja ensimmäistä Palestiinan sotaa. Yksittäiskysymysten käsittelyn lisäksi revisionistisen tutkimuksen pohjalta on myös kirjoitettu jo useampi yleisesitys Israelin ja arabien välisen konfliktin historiasta.⁸

Arabimaiden tavoitteet Israelin itsenäistymissodassa 1948

Marraskuun 29. päivänä 1947 YK:n yleiskokous päätti jakaa Britannian mandaattimaan hallitseman Palestiinan juutalaisvaltion ja arabivaltion (pätöslauselma 181). Jerusalemin ympäristöineen oli jakopäätöksen mukaan tarkoitus olla kansainvälisesti hallittu alue. Palestiinan juutalaisten edustaja JA (*The Jewish Agency*) hyväksyi jakopäätöksen, mutta Palestiinan arabeja edustanut AHC (*The Arab Higher Committee*) hylkäsi sen, samoin kuin ympäröivät arabimaat.

Jakopäätöstä seurasi välittömästi sisällissota Palestiinan arabien ja juutalaisten välillä.⁹ Israelin julistauduttua itsenäiseksi 14.5. 1948 ympäröivät arabimaat (Transjordania, Egypti, Syyria, Libanon, Irak) hyökkäsivät Israeliin. Ensimmäinen Israelin ja arabimaiden sota päättyi virallisesti kevään ja kesän 1949 aseleposopimukseen.¹⁰

Israel selviytyi voittajana sekä sisällissodasta että valtioiden välisestä sodasta. Sen

onnistui huomattavasti laajentaa aluettaan: YK:n oli luvannut sille 55 % Mandaatti-Palestiinasta, mutta sodan päätyttyä se piti hallussaan 79 % maa-alasta. Tosin oikeisto oli sitä mieltä, että Israel ei ollut käyttänyt sotilaallista vahvuuttaan hyväksi tarpeeksi paljon sodan loppupuolella. Jyrkin vasemmisto (Mapam ja kommunistit) puolestaan vaati Länsirannan miehitystä ja ”progressiivisista aineksista” koostuvan palestiinalisvaltion perustamista. Heille Länsirannan miehittänyt Abdullah edusti länsimaista imperialismia. Kaiken kaikkiaan voitettu sota yhdisti kuitenkin tuoretta valtiota sekä loi pohjaa sen kehittämiseksi ja valtavan siirtolaisaallon vastaanottamiselle sotaa seuranneina vuosina. Arabipuolelle, Transjordanian lukuun ottamatta, sota sen sijaan merkitsi katastrofia.

Yksi keskeinen kysymys Israelin syntyä koskevassa tutkimuksessa on koskenut arabimaiden toimintaa ja tavoitteita vuoden 1948 sodassa. Virallisen israelilaisen narratiivin mukaan arabimaat (40 miljoonaa asukasta tuolloin) kävivät yhtenä joukkona heikon ”Daavidin” kimppuun tarkoituksenaan tuhota se ja ”heittää juutalaiset mereen”. Uudessa tutkimuksessa tämä perinteinen käsitys on asetettu monin tavoin kyseenalaiseksi. Siitä ei ole epäilystä, etteikö taistelu olisi ollut Israelille raskas – noin 1 prosentti väestöstä (6 000) sai surmansa – ja etteikö juutalaisyhteisö olisi kokenut taistelevansa henkensä edestä varsinkin alkukesästä 1948. Holokaustin läheisyys tietenkin entisestäään vahvasti tällaisia tunteja.

Uuden tutkimuksen mukaan Israelilla oli todellisuudessa kuitenkin sodan joka vaiheessa miesylivoima taistelukentällä. Sodan alkuvaiheessa arabipuolella oli korkeintaan 25 000 miestä Palestiinan alueella, Israelin armeijalla noin 35 000. Sodan loppupuolella Israelilla oli jo melkein kaksinkertainen määrä miehiä suhteessa arabijoukkoihin. Ympäröivät arabimaat pitivät aina valtaosan armeijoistaan Palestiinan ulkopuolella. Sodan alkuvaiheessa arabit olivat selvästi paremmin aseistettuja, mutta jo kesän 1948 aikana tilanne muuttui Israelin eduksi. Israelin armeija oli paremmin koulutettu ja johdettu kuin epäyhtenäiset arabijoukot,

joiden sodankäyntiä rasittivat lisäksi hankalat huoltoyhteydet.

Vuonna 1945 perustettu Arabiliitto oli sisäisesti jakautunut ”hashimilaiseen blokkiin”, johon kuuluivat Transjordanian ja Irakin, sekä niitä vastustaneeseen Egyptin ja Saudi-Arabian johtamaan ryhmään. Egypti ja Transjordanian kilpailivat keskenään siitä, kumpi niistä johtaisi arabimaailmaa. Transjordanian johtajalla Abdullahilla tiedettiin olevan suuria suunnitelmia maansa alueen laajentamiseksi. Tämä merkitsi konkreettista uhkaa erityisesti Syyrialle ja Libanonille ja samalla haastetta Egyptille. Transjordanialla epäiltiin yleisesti olevan salaisia yhteyksiä Israeliin. Samalla kun käytiin yhteistä vihollista vastaan, maiden oli siis pidettävä

4. Israelin henkisen ilmapiirin kehityksestä viime vuosikymmeninä ks. Heidi Huuhtanen (2002) ’Sionismi Israelin ulkopoliitikassa ja konflikti miehitystyistä alueista’, teoksessa Hannu Juusola & Heidi Huuhtanen (toim.) *Uskonto ja politiikka Läbi-idässä*, Helsinki: Gaudeamus, 45–68.

5. Post-sionismista ks. Lawrence Silberstein (1999) *The Postzionism Debates. Knowledge and Power in Israeli Culture*. London: Routledge ja Tom Segev (2002) *Elvis in Jerusalem. Post-Zionism and the Americanization of Israel*. New York: Metropolitan Books. Vain jotkut uushistorioitsijoista edustavat post-sionismia ainakaan sen ideologisessa merkityksessä.

6. Parin viime vuoden aikana Morris on korostanut voimakkaasti arabien haluttomuutta hyväksyä Israelin valtion olemassaolo pohjimmaisena syynä konfliktin jatkumiseen. Hän on jopa puhunut arabikuluttuurin ”barbariudesta” ja korostanut sitä, että palestiinalaisten karkotus Israelin itsenäistymissodassa oli välttämätöntä vallitsevissa olosuhteissa. Ks. Benny Morris (2002) ’Camp David and after: An Exchange (An Interview with Ehud Barak)’, *The New York Review of Books* 49(10) June 13 2002; Benny Morris & Ehud Barak (2002), ’Cam David and After Continued’, *The New York Review of Books* 49(11) June 27 2002, Benny Morris (2004) ’Israel: The Threat from within: An Exchange’, *The New York Review of Books* 51(6) April 8 2004 ja Morrisin haastattelu *Ha-Aretz* -lehdessä 8.1. 2004.

7. Itamar Rabinovich *Waging Peace: Israel and the Arabs 1948–2003*, Princeton: Princeton University Press 2004, 6–7.

8. Näistä tärkeimmät ovat Benny Morris (2001) *Righteous Victims: A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881–2001* (With a new final Chapter), New York: Vintage Books sekä erityisesti diplomaattiseen puoleen keskittyvä Avi Shlaim (1999) *The Iron Wall: Israel and the Arab World*, New York: W. W. Norton.

9. Sisällissota kesti marraskuun lopulta 1947 15.5.1948 asti.

10. Taistelut taukosivat 7.1. 1949. Ensimmäinen aseleposopimus solmittiin 24.2. Israelin ja Egyptin kesken ja viimeinen, Israelin ja Syyrian välillä, 20.7.1949.

toisiaan tiukasti silmällä. Näissä olosuhteissa oli mahdotonta päästä konkreettiseen yhteisymmärrykseen sodan tavoitteista tai laatia johdonmukaista suunnitelmaa. Lisäksi palestiinalaisen nationalismin tärkein edustaja suurmufti Hajj Amin al-Husaini oli vähintäänkin epäsuosittu arabimaiden pääkauptungeissa.

Abdullah ja *Yishuv*

Uushistorioitsijoista erityisesti Avi Shlaim ja Ilan Pappé ovat tutkimuksissaan korostaneet sionistijohdon ja Transjordanian emiirin ja sittemmin (Trans)Jordanian kuninkaan Abdullah ibn Husainin läheisiä suhteita, jotka juonsivat 1920-luvun alkuun. Shlaimin mukaan marraskuussa 1947 saavutettiin alustava sopimus tai strateginen yhteisymmärrys Abdullahin ja sionisteja edustaneen Golda Meirin käymässä salaisessa neuvottelussa.¹¹ Abdullah kieltäytyi kuitenkin kirjallisesta sopimuksesta. Eräänlaiseen ”aiesopimukseen” kuului molemminpuolinen hyökkäämättömyys ja Palestiinan jako Palestiinan juutalaisyhteisön, *Yishuvin*, ja Transjordanian kesken mandaatin lakattua. Vastineeksi maasta Abdullahin tuli siis välttää juutalaisille kaavaillulle alueelle hyökkäämistä.

Sopimus tai Shlaimin termein ”kolluusio” oli selvästi suunnattu kolmatta osapuolta – Palestiinan arabeja – vastaan. Samoin se suuntautui YK:ta vastaan siten, että sen tarkoitus oli estää YK:n kaavailema itsenäinen arabivaltio Palestiinaan. Alkuvuodesta 1948 sopimuksesta tietoinen Iso-Britannia hiljaisesti hyväksyi sopimuksen ja varotti Abdullahia hyökkäämästä juutalaisille kaavaillulle alueelle, jottei Iso-Britannia Transjordanian suojelijana joutuisi kiusalliseen asemaan.¹² Nouseva palestiinalainen nationalismi ja palestiinalaisten tärkein kansallinen johtaja Jerusalemin mufti Hajj Amin al-Husaini oli kaikkien osapuolten yhteinen vihollinen. Koska sionisteilla ei ollut mahdollisuutta kompromissiin eli maan jakamiseen Palestiinan arabien kanssa, yhteistyö Transjordanian kanssa oli heidän kannaltaan ainoa mielekäs keino yrittää välttää uhkaava sota. Lisäksi brittien kouluttama ja johtama *Arab Legion* oli arabimaiden armeijoista se,

jota Israelilla oli eniten syytä pelätä. Abdullahille yhteistyö mahdollisti hallitsemansa alueen laajentamisen, mikä oli hänen pitkäaikainen tavoitteensa. Britannia puolestaan toivoi suojattinsa Transjordanian kautta säilyttävänsä edes jonkinlaisen vaikutusvallan alueella mandaatin loputtua. Kun Abdullah kuitenkin liittyi sotaan toukokuussa 1948, *Yishuv* tai silloin jo Israel koki tulleen petetyksi.¹³

Vaikka arabimaat julistivat propagandassaan aikomusta tuhota juutalaisvaltio ja vaikka arabiliitolla oli suunnitelma koko Palestiinan valloittamiseksi, Abdullah, jolle arabijoukkojen muodollinen johto oli suotu, muutti suunnitelmaa ja pyrki oman armeijansa osalta saamaan haltuunsa ainoastaan arabiosan Palestiinaa. Abdullah pyrki laajentamaan hallitsemaansa aluetta, muttei valloittamaan Israelille ehdotettua osaa eikä tuhoamaan juutalaisvaltiota. Transjordanian ja Israelin välillä käytiin rajuja taisteluja, mutta ne kaikki tapahtuivat joko arabeille kaavaillulla alueella (Lydda, Ramla, Latrun) tai ”harmaalla” vyöhykkeellä (Jerusalem). Käytännössä Transjordanian tarkoitus oli estää YK:n ehdottoman Palestiinan arabivaltion (”mufti-valtion”) synty. Kuten tun-

11. Ks. Avi Shlaim (2001) 'Israel and the Arab coalition', teoksessa Eugene L. Rogan and Avi Shlaim (toim.) *The War for Palestine: Rewriting the History of 1948*, Cambridge: Cambridge University Press, 83ss; Avi Shlaim (1988) *Collusion across the Jordan: King Abdullah, the Zionist Movement, and the Partition of Palestine*, Oxford: Clarendon Press, 110–117 ja Avi Shlaim (1998) *The Politics of Partition: King Abdullah, the Zionists and Palestine, 1921–1951*, Oxford: Oxford University Press (Revised Abridged Edition). Shlaim 1998 on lyhennetty ja uudistettu versio Shlaim 1988:sta.

12. Ks. myös Motti Golani (2001) 'The Haifa Turning Point: The British Administration and the Civil War in Palestine, December 1947–May 1948', *Middle Eastern Studies* 37(2), 99.

13. Golda Meir kävi vielä 10.5. 1948 arabiksi naamioituneena tapaamassa Abdullahia ja tutkimassa pitikö tämä kiinni lupauksistaan. Abdullah oli Meirin mukaan ollut huolissaan ja ristiriitainen. Toisaalta nykyisessä tilanteessa hän saattoi luvata juutalaisille vain autonomian laajentuneessa Transjordaniasa, mutta toisaalta hän sanoi, ettei halunnut hyökätä juutalaisten alueelle (tilanne oli kuitenkin ”tulenarka”) ja toivoi, että osapuolet solmisivat rauhansopimuksen pölyn laskeuduttua. Samassa tapaamisessa mukana ollut Yaacov Shimonin raportoi myöhemmin, ettei kuningas ollut täysin luopunut sopimuksesta, muttei pitänyt siitä täysin kiinnikään.

nettua, Abdullah liitti sodan jälkeen (1950) valtaamansa alueen, Jordanjoen länsirannan, osaksi johtamaansa valtiota, josta tuli Jordania. Myöskään Ben-Gurion ei pyrkinyt sodan loppuvaiheessa valloittamaan nykyistä Länsirantaa, vaikka se tuossa vaiheessa olisi ollut sotilaallisesti mahdollista. Uushistorioitsijat ovat epäilleet, että yksi syy tähän saattoi olla uudelleen saavutettu poliittinen yhteisymmärrys Abdullahin kanssa.

Vanhan koulukunnan tutkijat ovat joko jyrkästi ja kategorisesti kieltäneet sionistijohdon sekaantumisen salaiseen sopimukseen tai, jos ovat sopimuksen olemassaolon periaatteessa hyväksyneet, ovat korostaneet sitä, että sopimus menetti käytännössä merkityksensä olosuhteiden muuttuessa sodan aikana. Jälkimmäistä kantaa on edustanut laajassa artikkelissaan Avraham Sela.¹⁴ Vaikka tilanne sodan jälkeen päättyi pitkälti salaiseen lopputulokseen kuin ”sopimus” kaavaili, se ei Selan mukaan johtunut sopimuksesta vaan lukuisten eri tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Selan mukaan siis oli olemassa periaatteellinen sopimus osapuolten kesken, mutta kumpikaan ei sitä enää noudattanut sodan alettua.

Hyvin jyrkästi sopimuksen olemassaolon on puolestaan torjunut Lontoon yliopiston professori Efraim Karsh, joka on hyökännyt voimakkaasti myös muita uushistorioitsijoita vastaan. Tärkein Karshin puheenvuoroista on teos *Fabricating Israeli History. The "New Historians"*.¹⁵ Kirjan nimikin kertoo jo olennaisen syytteen ankaruudesta: uushistorioitsijat (Karshilla aina lainausmerkeissä) ovat kääntäneet Israelin historian päälaelleen vääristelemällä tietoisesti alkuperäisdokumentteja, eli toisin sanoen he ovat syyllistyneet pahimman laatuiseen tieteelliseen huijaukseen. Karshin mukaan kyseessä onkin ”the New Israeli Distortio-graphy”.¹⁶ Kysymys ei ole uusista tuloksista, vaan perinteisen arabipropagandan pönkittämisestä näennäistieteellisin keinoin. Karsh siis väittää, ettei mitään sopimusta ollut eikä Iso-Britannia tiennyt ”olemattomasta” sopimuksesta. Iso-Britannia ei myöskään varoittanut Transjordaniaa tunkeutumasta juutalaisille kaavaillulle alueelle; päinvastoin Ison-Britannian ulkoministerin Er-

nest Bevinin keskeinen tavoite oli pienentää juutalaisille kaavailtua aluetta.¹⁷

On selvää, että riippumatta suhteen käytännön merkityksestä, Israelin ja Abdullahin erityissuhde kuvaa laajemminkin arabi-puolen tavoitteellista hajaannusta ja sisäisiä ristiriitoja, joita Israel osasi hyvin käyttää hyväkseen. Esimerkiksi kun Israel kävi vastahyökkäykseen Egyptiä vastaan ensin lokakuussa 1948 ja uudelleen joulukuussa, se saattoi luottaa siihen, ettei Egyptiä kilpailijanaan pitävä Transjordania tulisi avuksi. Todellisuudessa arabimaiden tavoitteet olivat ensi sijassa itsekkäitä kansallisia intressejä huolimatta ylevistä puheista palestiinalaisten veljien auttamiseksi.

Rauhanneuvottelut

Sodan jälkeen Israel kävi rauhanneuvottelua Transjordanian, Syyrian ja Egyptin kanssa. Julkisesti Israel julisti halukkuuttaan sovitteluun, kuten se on aina tehnyt. Uusi tutkimus on kuitenkin esittänyt, että todellisuudessa Israel torjui useita arabien sovintoehdotuksia syksystä 1948 eteenpäin.¹⁸

Neuvottelujen ongelmakohtia olivat kysymykset rajoista ja pakolaisista. Ainakin Transjordania ja Syyria esittivät eri vaiheissa sopimuksia, jotka olisivat vähintäänkin käytännössä merkinneet Israelin valtion tunnustamista. Rauhannehtona Syyrian johtaja Husni Zaim ehdotti, että Israel suostuisi siirtämään maiden välisen rajan keskelle Jor-

14. Avraham Sela (1992) 'Transjordan, Israel and the 1948 War: Myth, Historiography and Reality', *Middle Eastern Studies* 28(4), 623–688. Ks. myös Donna Robinson Divine (2003) 'The Imperialist Ties that Bind: Transjordan and the Yishuv', *Israel Affairs* 9(3), 11–30.

15. Efraim Karsh (2000) *Fabricating Israeli History. The "New Historians"* (Second, Revised Edition), London: Frank Cass. Teoksen ensimmäinen painos ilmestyi vuonna 1997.

16. Karsh (2000) 7.

17. Karsh (2000) 69–193. Ks. myös Benny Morris (1998) 'Refabricating 1948', *Journal of Palestine Studies* XXVII(2), 87ss.; Avi Shlaim (1996) 'A Totalitarian Concept of History', *Middle East Quarterly* (September 1996) www.meforum.org/meq/issues/199609.

18. Ks. Shlaim (1988); Avi Shlaim (1986) 'Husni Zaim and the Plan to Resettle Palestinian Refugees to Syria', *Middle East Focus* (Fall 1986) ja Benny Morris (1994) 'A Second Look at the "Missed Peace," or Smoothing out History: A Review Essay', *Journal of Palestine Studies* XXIV(1).

*Ruoan valmistusta Kibbutsin keittiössä 1970.
Suomen Kuvapalvelu (Owen Franken).*

danvirtaa ja Gennesaretinjärveä ja Syyria puolestaan asuttaisi 250 000–300 000 palestiinalaista pakolaista. Ben-Gurion ei kuitenkaan ehdotuksia hyväksynyt, sillä hän katsoi, että kaikki sopimukset joissa Israelin täytyisi luovuttaa merkittävä määrä maata (tai vesioikeuksia) olivat huonompia kuin status quon säilyttäminen. Näin siitä huolimatta, että status quo merkitsi sotatilan jatkumista.

Sotapäiväkirjassaan Ben-Gurion myöntää, että aseleposopimukset vastasivat olennaiselta osaltaan Israelin turvallisuustavoitteita. Israelilla ei ollut pakkoa mennä pidemmälle, huolimatta virallisesta rauhantahdosta. Israelin johto ilmeisesti uskoi, että ajan kuluessa sille oli tarjolla suotuisimmat rauhanehdot. Tältäkin osalta perinteinen koulu on torjunut uudet väitteet ja korostanut sitä, ettei Ben-Gurionin asenteella käytännössä ollut merkitystä, sillä osapuolten näkemykset olivat liian kaukana toisistaan.¹⁹

Joka tapauksessa lyhytaikainen mahdollisuus rauhaan menetettiin pian, kun hävitty sota johti vallankumouksiin ja poliittisiin murhiin Israelin naapurimaissa. Syyrian sovinnollinen Husni Zaim kaatui vallankumouksessa elokuussa 1949, kansallismielinen palestiinalainen murhasi kuningas Abdullahin 1951 Jerusalemin al-Aqsa-moskeijan edessä ja Egyptin monarkia kaatui vuoden 1952 sotilasvallankaappauksessa.

Miksi Palestiinan arabit pakenivat?

Kiistanalaisin kaikista Israelin syntyyn liittyvistä kysymyksistä on kysymys palestiinalaispakolaisista. Britannian mandaattinaan hallitsemassa Palestiinassa oli ennen Israelin syntyyn liittynyttä sotaa arviolta 1,3 miljoonaa arabia. Vaihtelevien arvioiden mukaan 600 000–760 000 näistä pakeni tai karkotettiin siltä alueelta, joka jäi Israelin haltuun sodan jälkeen.²⁰

Paon syistä on aina ollut kaksi kilpailevaa narratiivia, joilla kummallakin on ollut keskeinen merkitys propagandassa. Israelin virallisen version mukaan arabit lähtivät vapaaehtoisesti tai arabijohdon nimenomaisesta kehotuksesta tehdä tilaa hyökkäykselle.²¹ Eli kuten Israelin ensimmäinen

pääministeri David Ben-Gurion sanoi: ”Israel ei karkottanut ainoatakaan arabia.” Arabiversion mukaan taas Palestiinan arabit karkotettiin systemaattisesti sionistien etukäteissuunnitelman mukaisesti.

Palestiinalaisongelman syntyä 1947–49 käsittelevä Benny Morrisin tutkimus (1987)²² perustuu olennaisesti vastikään avattuun lähinnä israelilaiseen arkistomateriaaliin, joka on mahdollistanut aiheen entistä luotettavamman tutkimuksen. Morrisin mukaan ei ole näyttöä siitä, että Palestiinan arabijohto tahi arabijohtajat Palestiinan ulkopuolella olisivat yleisluontoisesti kehottaneet arabeja lähtemään kodeistaan esimerkiksi radiolähetyksin. Päinvastoin myös hepreankielisissä radiolähetyksissä mainittiin arabijohtajien pyrkimys estää pako. Morris torjuu näin keskeisen viralliseen sionistiversion kuuluvan väitteen.

Toisaalta arabijohtajat eivät toimineet aktiivisesti paon estämiseksi sen alkuvaiheissa. Pako johtui ennen kaikkea juutalaisten joukkojen hyökkäyksistä arabikohteisiin. Näin tapahtui erityisesti sen jälkeen, kun jo vuoden 1947 lopulla alkanut pako muuttui massaeksodukseksi huhtikuusta 1948 alkaen. Pakoon vaikuttivat pelko, hyökkäyksiin toisinaan liittyneet raakuudet, karkotusmääräykset ja huhut, jotka liioittelivat juutalaisten raakuuksia. Mutta pako johtui myös Palestiinan arabien poliittisen johdon kyvyttömyydestä: poliittinen johto oli se, joka poistui maasta ensimmäisenä

19. Ks. erityisesti Itamar Rabinovich (1991), *The Road not Taken: Early Arab-Israeli Negotiations*, New York: Oxford University Press.

20. Pakolaisten määrä on ollut jatkuvan kiistan kohteena. Israel puhui virallisesti 520 000:sta ja palestiinalaiset puolestaan jopa miljoonasta pakolaisesta. Ks. Morris (2001) 252 ja Alexander Bligh (1998) 'Israel and the Refugee Problem: From Exodus to Resettlement, 1948–52', *Middle Eastern Studies* 34(1).

21. Pääministeri David Ben-Gurion sanoi Knessetin istunnossa 11.10. 1961: ”Meillä on eksplisiittisiä dokumentteja, jotka osoittavat että he (Palestiinan arabit) lähtivät Palestiinasta arabijohtajien – ennen kaikkea muftin – ohjeiden mukaisesti. He olettivat, että mandaatin päättyttyä arabiarmeijoiden hyökkäys tuhoaa juutalaisvaltion ja heittää kaikki juutalaiset mereen, elävinä tai kuolleina.”

22. Benny Morris (1987) *The Birth of the Palestinian Refugee Problem 1947–49*. Cambridge: Cambridge University Press.

aiheuttaen eräänlaisen dominoefektin. Samoin nationalismin vielä heikko tai oleamaton ote massoista teki palestiinalaisyhteisön sisäisesti heikoksi ja alttiiksi joukkopaoille. Myös taloudellisilla tekijöillä oli merkitystä. Palestiinan arabien talous oli kehittymättömpää ja monet olivat Britannian vähitellen romahtaneen mandaattihallinnon palveluksessa.

Palestiinalaisten eksoduksen alku tuli yllätyksenä myös sionistijohdolle. Morris on esittänyt esimerkkejä, kuinka monissa tapauksissa israelilaiset joukot pakottivat arabiväestön lähtemään. Valtioiden välisen sodan alku toukokuussa 1948 kovensi juutalaisten asenteita. Sen sijaan Morris ei löytänyt mitään evidenssiä siitä, että sionistien johdolla olisi ollut jonkinlainen yleinen suunnitelma karkottaa arabit tai tällainen yleinen määräys olisi joukoille annettu. *Yishuvin* johto tai Israelin hallitus eivät missään vaiheessa konfliktia tehneet päätöstä karkottaa arabeja; myöskään armeijan johto ei käskenyt heitä karkottaa tai vahingoittaa.²³

Karkotukset liittyivät pikemminkin sodan taktisiin kuvioihin, eivät yleiseen strategiaan politiikasta puhumattakaan. Morris torjuu siis tavallaan sekä traditionaalisen sionistinarraatiivin että arabinarraatiivin: pakolaisuus ei johtunut arabijohtajien yleisestä määräyksestä tehdä tilaa hyökkäykselle, mutta pakolaisuus ei myöskään johtunut sionistien etukäteissuunnitelmasta karkottaa arabit, kuten traditionaalinen arabitulkinta esittää. Pakolaisuus oli ensisijaisesti sodan sivutuote. Morris korostaa voimakkaasti eri tekijöiden kumulatiivista yhteisvaikutusta ja sitä, että mikään yksittäinen tekijä yksinään ei riitä selittämään laajamittaista pakoa.

Koska Morrisin kirjan aihe on äärimmäisen arka myös poliittisesti, se on saanut aikaan poikkeuksellisen kiihkeän väittelyn. Samalla aiheesta on kirjoitettu paljon uusia artikkeleita ja kirjoja. Historiallisen keskustelun sijaan keskustelu on varsin usein todellisuudessa koskenut sionismin ja Israelin valtion oikeutusta. Arvostelussa Morris on tavallaan jäänyt kahden tulen väliin. Monet arabitutkijat ja jotkut israelilaiset ja länsimaiset tutkijat ovat väittäneet, ettei

Morris uskaltanut mennä johtopäätöksissään niin pitkälle, kuin hänen aineistonsa antaisi aiheita. Vaikka Morrisin todistusaineisto tukee nimenomaan aktiivista karkotuspolitiikkaa, hän väittää kuitenkin, että ongelma syntyi sodan, ei suunnitelman seurauksena (*“of war, not by design”*).²⁴ Ennen muuta Morrisia on syytetty siitä, että hän on vähätellyt arabien siirtoa (joko vapaaehtoista tai pakollista) koskevan ajattelun merkitystä sionismissa.

Tärkein kriitikoista on ollut Nur Masalha, joka on väittänyt, että sionistijohtajat kannattivat ”arabiongelman” ratkaisemista systemaattisella karkotuksella ja että näillä pohdinnoilla oli suora yhteys siihen, mitä konkreettisesti tapahtui.²⁵ Morris torjui tällaisen yhteyden, vaikka myönsi siirtoajattelua eri variaatioina suhteellisen laajasti pohditun. Morris korostaa voimakkaasti sitä, että toiveet ja asian pohdinta ei ole sama asia kuin toteutus.²⁶ Lisäksi Morris tekee tavallaan eron poliittisen ja sotilaallisen suunnitelman välillä. Mitään *poliittista* suunnitelmaa arabien karkottamiseksi ei ollut, mutta *sotilaallinen* suunnitelma (erityisesti ns. *Tokknit Dalet* eli Suunnitelma D) ja sen käytännön toteutus johti *käytännössä* masseksodukseen.²⁷ Monet Morrisia kritisoi-

23. Morris (1987) 63, 218.

24. Morris (1987) 286.

25. Nur Masalha (1992) *Expulsion of the Palestinians: The Concept of “Transfer” in Zionist Political Thought, 1882–1948*, Washington DC: Institute for Palestine Studies; Nur Masalha (1999) ‘A Critique on Benny Morris’, teoksessa Ilan Pappé (toim.) *Israel/Palestine Question*, London: Routledge 211–220. Ks. myös Nur Masalha (1995) ‘1948 and after Revisited’, *Journal of Palestine Studies* XXIV(4), 90–95 ja Norman Finkelstein (1991) ‘Myths, Old and New’, *Journal of Palestine Studies* XI(1), 66–89.

26. Ks. myös Morris (1991) ‘Response to Finkelstein and Masalha’, *Journal of Palestine Studies* 21(1).

27. *Tokknit Dalet* oli keskeinen sotilaallinen suunnitelma, joka muutti Haganan (*Yishuvin* ”armeijan”) strategian puolustuksellisesta hyökkävään. Suunnitelma laadittiin maaliskuun alussa 1948 ja pantiin toimeen huhti-toukokuussa. Sen tarkoituksena oli turvata juutalaisille kaavailun valtion rajat, juutalaisasutus tämän alueen ulkopuolella ja näiden väliset yhteydet. Suunnitelma mahdollisti vihamielisen tai potentiaalisesti vihamielisen arabiväestön poistamisen näiltä alueilta. Uushistorioitsijoista sekä Morris että Avi Shlaim ovat tulkinneet sen ennen muuta sotilaalliseksi suunnitelmaksi, mutta esimerkiksi monet palestiinalaistutkijat ovat nähneet sen karkotuksen mahdollistavana poliit-

neet tutkijat eivät tällaista jakoa ole hyväksyneet.

Morrisin mukaan muslimikyläen asukkaat karkotettiin suuremmalla todennäköisyydellä kuin kristityt ja erityisesti druusit. Syynä tähän ei kuitenkaan ollut poliittinen ajattelu tai se, että eri etnis-uskonnollisia ryhmiä olisi käsketty kohdella eri tavoin, vaan ennen kaikkea se, että muslimikylät (tai sekakyläen muslimiväestö) tyypillisesti taistelivat vastaan, kun taas kristityt kylät yleensä antautuivat taistelusta.²⁸ Druusien asemaa tutkinut Yalen yliopiston historian professori Laila Parsons on kuitenkin väittänyt, että selvä druuseja suosiva politiikka oli olemassa ja tämä politiikka tehtiin selväksi myös upseeristolle.²⁹ Hän kysyy edelleen, eikö joidenkin ryhmien tietoinen karkottaminen ja toisten karkottamatta jättäminen ole todiste aktiivisesta politiikasta? Druusien suosimisella pyrittiin hajottamaan vastustajien yhtenäisyyttä.³⁰ Israelin puolustusvoimiin luotiin jopa erillinen druusi-yksikkö. Parsons uskookin, että druusien karkottamatta jättäminen oli osa druusien kanssa muodostettua liittoa. Ainakin yhdessä tapauksessa druusit jätettiin karkottamatta, vaikka he olivat taistelleet juutalaisia vastaan.³¹

Valtaosa Morrisin kirjan ympärillä käytyä keskustelua on koskenut nimenomaan siirtoajattelua, vaikka se muodostaa marginaa-

tisena suunnitelmana. Ks. esim. Walid Khalidi (1961) 'Plan Dalet: The Zionist Master Plan for the Conquest of Palestine', *Middle East Forum* 37, 22–28; Walid Khalidi (1988) 'Plan Dalet Revisited', *Journal of Palestine Studies* XVIII(1).

28. Morris (1987) 225.

29. Laila Parsons (2001) 'The Druze and the Birth of Israel', teoksessa Eugene L. Rogan and Avi Shlaim (toim.) *The War for Palestine: Rewriting the History of 1948*, Cambridge: Cambridge University Press, 62–70. Ks. myös Laila Parsons (2000) *The Druze between Palestine and Israel, 1947–1949*, London: Palgrave Macmillan,

30. Israelin itsenäistymissodan aikana eräänlainen liittosuhde muodostui druusien ja Israelin välille. Asenteeseen druuseja kohtaan vaikutti osaltaan myös se, että druuseilla oli merkittävä asema myös Syyriassa, minkä oli tarkoitus heikentää Syyriaa. Myöhemmin druusit ovat olleet se uskonnollinen ryhmä Israelin arabeista, joka on yleensä palvellut armeijassa. Samaa poliittista traditiota suhteessa Lähi-idän vähemmistöihin jatkoi tavallaan myös Israelin vuosikymmenien yli jatkunut pyrkimys muodostaa allianssi Libanonin maroniittien kanssa.

31. Parsons (2001) 66–67.

lisen osan Morrisin laajaa tutkimusta.³² Morris onkin todennut, että transfer-ajattelu vaatisi kokonaan oman tutkimuksensa, mutta samalla hän on toki myöntänyt, että asia jäi häneltä ehkä liian vähälle huomiolle.³³

Myös ”pro-sionistisen” suuntauksen kritiikki on liittynyt voimakkaasti transfer-ajattelun ja pakolaisuuden synnyn välisiin yhteyksiin.³⁴ Erityisesti kysymys on ollut Palestiinan juutalaisyhteisön, *Yishuv*in, voimahahmon ja Israelin ensimmäisen pääministerin David Ben-Gurionin (pääministerinä 1948–53, 1955–63) ajattelun ja toiminnan arvioinnista. Ben-Gurionin ympärillä käyty keskustelu muistuttaa jossain määrin meillä Urho Kekkosen presidenttikauden herättämää keskustelua. Kummallakin johtajalla on ollut keskeinen rooli maansa historiasa ja kumpikin on herättänyt toisistaan voimakkaasti poikkeavia tulkintoja.

Ben-Gurionin elämäkerturi Shabtai Teveth torjuu jyrkästi Morrisin väitteet siitä, että transfer-ajatuksilla olisi ollut sijansa sionistisen liikkeen pääsuuntauksen ideologiassa.³⁵ Ainoa konteksti, jossa siitä keskusteltiin kansainvälisissä sionistikongresseissa tai *Yishuv*in ”hallituksessa”, Zionist Agency Executivessa (ZAE), oli ns. Peelin komitean jakoehdotus,³⁶ jossa nimenomaan

32. Ainoastaan sivut 23–28.

33. Morris (1998), 83. – Morris onkin kiinnittänyt asiaan jatkotutkimuksissaan paljon enemmän huomiota. Esimerkiksi hiljan ilmestyneessä vuoden 1987 tutkimuksen edelleen laajentuneessa uudistetussa versiossa Morris on uhrannut asialle huomattavasti enemmän sivuja. Benny Morris (2004b) *The Birth of the Palestinian Refugee problem Revisited*, Cambridge: Cambridge University Press, 39–64.

34. Yksi toistuva kritiikin aihe on ollut arabilähteiden vähäinen käyttö. Ks. esim. Shabtai Teveth (1990) 'The Palestine Refugee Problem and its Origins', *Middle Eastern Studies* 26(2), 215–216. Morris on vastannut tähän korostamalla sitä, ettei niitä merkittävästi ole käytettävissä ja etteivät ne olennaisesti olisi muuttaneet tutkimuksen tuloksia. Syyte arabipuolen ”puuttumisesta” Morrisin versiosta yhdistää pro-sionistista ja propalestiinalaista kritiikkiä, jotka muuten ovat kaukana toisistaan.

35. Teveth (1990) 230ss.

36. Loordi Robert Peelin johtama ”The Royal Commission of Inquiry” ehdotti heinäkuussa 1937 Palestiinan mandaattialueen jakoa juutalaisvaltion (n. 20% pinta-alasta) ja arabia-alueeseen, joka liitettäisiin Transjordaniaan. Kymmenisen prosenttia (mm. Jerusalem) säilyisi brittien enklavina. Koska ehdotetun juutalaisvaltion alueella olisi laaja arabivähemmistö, komitea

britit ehdottivat väestösiirtoja kahden (tulevan) valtion kesken. Vuodesta 1942 eteenpäin Ben-Gurion Tevethin mukaan torjui suoralta kädeltä kaikki transfer-ehdotukset. Ben-Gurionin ajattelun tutkimisen perimmäinen ongelma on siinä, että häneltä löytyy suuri määrä keskenään ristiriitaisia kannanottoja. Tämä ei sinänsä ole poliitikolle harvinaisen piirre. Lisäksi hän oli pragmatikko, jonka käsitykset muuttuivat olosuhteiden muuttuessa. Olennaisinta hänelle oli juutalaisemmistöisen valtion luominen.

Perinteistä tulkintaa puolustava Teveth on myös väittänyt, että nimenomaan palestiinalaisyhteisön johdon varhainen pako oli se tekijä, joka sai massat liikkeelle; se oli kirjoittamaton ohje paeta! Pako noudatti ilmeisesti mufti Hajj Amin al-Husainin ja arabimaiden toiveita. Perusteluna Teveth esittää sen, etteivät arabijohtajat aluksi pyrkineet pakoa aktiivisesti estämään. Ben-Gurion kumppaneineen saattoi iloita paosta, muttei aiheuttanut sitä. Tevethin mukaan mufti oli tietoinen siitä, että arabijohtajat olivat ”häilyväisiä” ja toivoi paon lisäävän poliittista painetta hyökätä. En tiedä, miten tämä sopii yhteen sen kanssa, että arabiliiton kokouksissa mufti nimenomaan *ei* toivonut arabimaiden interventiota: hän pelkäsi intervention johtavan omaan syrjäytymiseensä. Teveth hyväksyy Morrisin näemyksen siitä, että paon taustalla oli useita tekijöitä, mutta keskeiset syyt siihen ovat täysin erilaiset kuin Morrisin tulkinnaissa.³⁷ Hän painottaa paljon selvemmin pakolaissaallan alun – eli sen vaiheen jossa sionistien aktiivinen panos oli kaikkien mielestä vähäisin – merkitystä ”esimerkkinä”, kun taas Morris korostaa enemmän sitä, vaihetta (huhtikuusta 1948 eteenpäin), jolloin suuret massat lähtivät liikkeelle ja jolloin *Yishuvin* ja Israelin merkitys oli ilman muuta suurempi.

Morris vastaan Karsh

Eniten huomiota Morrisin kriitikoista on saanut Efraim Karsh. Hän ja Morris ovat käyneet jatkuvaa väittelyä, josta ei ole puuttunut henkilökohtaisuuksia.³⁸ Jos Morrisin kirjoitukset ovat olleet tärkeitä esimerkiksi palestiinalaisyhteisölle älymystölle Eu-

roopassa ja Yhdysvalloissa, niin Karsh puolestaan on samanlaisessa roolissa erityisesti USA:n Israel-myönteisen oikeiston piirissä.³⁹ Karshin kritiikki on samantapaista kuin esimerkiksi Tevethin; hän on vain paljon kärkevämpi ja ehdottomampi.

Karshin kritiikki kohdistuu ensisijaisesti siihen, että Morris on ”vääristellyt” Ben-Gurionin ja muiden sionistijohtajien näemyksiä arabien mahdollisesta siirrosta tai karkotuksesta.⁴⁰ Ensinnäkin Karsh – samoin kuin Teveth ja muut ”ortodoksisen” linjan edustajat – väittää, että siirtoajatukset liittyvät ainoastaan vuoden 1937 Peelin komitean jakoehdotukseen. Kun tämä ehdotus menetti merkityksensä, keskustelu aiheesta loppui.⁴¹ Sionistit eivät siis itse omatoimisesti suunnitelleet mitään siirtoa ja käsittelevätkin asiaa huomattavasti vähemmän kuin Morris antaa ymmärtää. Karshkin myöntää epäsuorasti, että Ben-Gurion ilmeisesti pyrki Peelin komitean ehdottaman juutalaisvaltion laajentamiseen ja jaon peruuttamiseen. Tähän ei kuitenkaan sisällynyt ajatusta Palestiinan arabiasutuksen vapaaehtoisesta tai pakotetusta siirtämisestä. Karshin mukaan Morris vääristelee lähdeaineistoa niin, että Ben-Gurionista tulee siirtoajattelun kannattaja, kun todellisuudessa hän pyrki juutalaisten ja arabien tasa-arvoon ehdotetussa juutalaisvaltiossa.⁴² Karsh käy

ehdotti merkittäviä väestönsiirtoja (yli 220 000 arabia ja yli 1200 juutalaista). Jos vapaaehtoinen siirto ei onnistuisi, olisi turvauduttava pakkosiirtoihin.

37. Teveth (1990) 224ss.

38. Uusin ”erä” taitaa olla *Commentary*n maaliskuun 2004 numerossa (‘Letters from Readers’, 3–12).

39. Väittely on jakanut myös tieteellisiä foorumeita siten, että ”revisionistien” foorumina on ollut esimerkiksi *Journal of Palestine Studies*, kun taas esimerkiksi Efraim Karsh on usein julkaissut artikkeleitaan *The Middle East Quarterly*ssä. Aiheen poliittista tulenarkuutta vahvistaa sekin, että MEQ:n taustalla on tunnettu konservatiivinen ”think tank” *The Middle East Forum*, joka korostaa USA:n ja Israelin hyviä suhteita. Karshin tukijoihin kuuluu esimerkiksi kiistelty amerikkalainen Lähi-idän tutkija Daniel Pipes, jonka presidetti George W. Bush hiljan nimitti juuri The Middle East Forumin johtoon, vaikka amerikkalaiset islamilaiset järjestöt laajasti syyttivät Pipesia islamvastaisuudesta.

40. Karsh (2000) 37–68, 205–231.

41. Karsh (2000) 39–40.

42. Karsh tuntuu ajattelevan siten, että se, että Ben-Gurion kannatti arabien tasa-arvoista asemaa *yksilönä* tulevassa Israelin valtiossa merkitsi samalla sitä,

läpi joukon esimerkkitapauksia, joiden valossa hän pyrkii konkreettisesti osoittamaan Morrisin vääristelyn. Tyypillisesti Karsh etsii ainoastaan virheitä pyrkimättä varsinaisesti rakentamaan omaa kokonaiskuvaavaa tapahtumista tai ottamaan huomioon koko lähdeaineistoa.⁴³

Onko Karshin esittämään kritiikkiin aiheetta? Ensinnäkin on selvää, että koko kysymyksen tarkka ratkaiseminen edellyttäisi koko alkuperäisaineiston läpikäymistä uudelleen.⁴⁴ Käydyn keskustelun ja julkaistujen tekstinäytteiden pohjalta voi kuitenkin tehdä yleisiä johtopäätöksiä. Joissain tapauksissa on selvää, että Karshin kritiikkiin on syytä: Morris on toisinaan ilmeisesti ylitulkinnut (tai tulkinnut väärin) määrättyjä sionistijohtajien lausumia tai kirjoituksia.⁴⁵ Lisäksi hän luottaa toisinaan julkaisuihin aikaisempiin tutkimuksiin, eikä alkuperäislähteisiin. Tällöin niissä esiintyvät virheet ovat siirtyneet myös Morrisin teokseen.⁴⁶

ettei hän voinut kannattaa väestönsiirtoja turvallisesti juutalaisemmistöisen valtion saavuttamiseksi.

43. Arvostelussa esille tulevat ongelmat ovat tuttuja jokaiselle alkuperäislähteiden kanssa työskentelevälle. Tutkimuksessa ei riitä, että julkaistaan pelkkä koelma (käännettyjä) sitaatteja esimerkiksi Ben-Gurionin lausumista, vaan (usein vaikeaselkoiset ja ristiriitaiset) lausumat on myös pyrittävä tulkitsemaan osana laajempaa kontekstia, ja siitä Karshin ja Morrisin kiistassa on pohjimmiltaan kysymys. Useimmiten tutkija joutuu myös lyhentämään lainaamaansa tekstiä, jolloin ongelmaksi nousee helposti se, että sisältääkö lyhennetty katkelma oleellaiset osat alkuperäisestä lähteestä.

44. Esimerkiksi Morrisin ja Karshin käsitys siitä, mitä sanottiin JAE:n kokouksessa 7.6. 1938 poikkeavat ratkaisevasti toisistaan. Vrt. Karsh (2000), 43ss. ja Morris (1987), 24. Karshin kritiikistä huolimatta Morris on pitänyt kiinni tulkinnastaan myöhemmissäkin julkaisuissa (esim. Morris (2001), 143; Morris (2004b), 49–50. Tällaista kysymystä on mahdotonta ratkaista näkemättä itse alkuperäisdokumentteja. Kirjansa sivuilla 44–45 Karsh korostaa, ettei Ben-Gurion ko. kokouksessa 7.6. 1938 (vai oliko samana päivänä kaksi kokousta?) puhunut lainkaan tarpeesta siirtää arabeja, mutta sivulla 53 hän kuitenkin toteaa, että Ben-Gurion mainitsi mahdollisuuden siirtää vapaaehtoisesti juutalaisyhteisön kustannuksella arabimaanviljelijöitä ja työläisiä.

45. Selvin esimerkki tällaisesta on Morrisin tulkinta Ben-Gurionin puheesta joulukuussa 1947. Vrt. Karsh (2000), 61–68.

46. Paras esimerkki tästä on se, että Morris viitaten Shabtai Tevethin julkaisuun kirjoittaa David Ben-Gurionin kirjoittaneen pojalleen: ”meidän täytyy karkottaa arabeja (*aravim*) ja ottaa heidän paikkansa.” Al-

Toisaalta on yhtä selvää, että Karsh vetää suhteellisen pienen esimerkkiaineiston pohjalta kohtuuttoman jyrkkiä johtopäätöksiä. Karsh myös keskittyy tyypillisesti muuttamaan esimerkkiin ja jättää Ben-Gurionin ja muiden sionistijohtajien kommenteista huomioimatta ne, jotka tukevat Morrisin kantaa. Sama metodi toistuu Karshin kirjoituksissa lähes kauttaaltaan. Toisinaan Karsh tuntuu (tahallaan?) ymmärtävän Morrisin väärin tai käsittelevän Morrisin laajempaa väitettä tarkoituksellisen kapeasti siten, että se tekee mahdolliseksi osoittaa Morrisin vääristelevän todistusaineistoa.⁴⁷ Paikoin Karshin väitteet ovat täysin käsittämättömiä.⁴⁸

Uusin materiaali vahvistaa Israelin osuutta tragediaan

Viimeisen viidentoista vuoden aikana lisää arkistomateriaalia on avattu tutkijoiden käyttöön.⁴⁹ Yleisesti ottaen esiin tullut uusi materiaali vahvistaa *Yishuv*in ja sittemmin Israelin valtion osuutta palestiinalaispako-

kuperäisessä kirjeessä jakso on kuitenkin pidempi ja osa siitä on vedetty yli. Jos alkuperäinen, myöhemmin yliviivattu teksti palautetaan, merkitys muuttuu päinvastaiseksi (”ei tarvitse”). Kuka, miksi ja milloin yliviivauksen suoritti, on epäselvää. Karshin mukaan Ben-Gurion yliviivasi ”ei”-sanana (heprean *’eyn*) vahingossa. Karsh (2000), 48–51.

47. Karsh saattaa esimerkiksi torjua Morrisin väitettä viittaamalla eri JAE:n kokoukseen kuin se, jota Morris käytti evidenssinä.

48. Karsh esimerkiksi syyttää Morrisia holokaustin merkityksen tietoisesta vähättelystä ja sen ainutlaatuisuuden hämärtämisestä. Kun Morris lainaa Ben-Gurionin puhetta, jossa tämä torjuu arabien paluun, hän lainaa Ben-Gurionin perusteluna kannalleen ainoastaan sen, että arabit aloittivat sodan. Samassa puheessa Ben-Gurion kuitenkin perustelee kielteistä kantaansa myös sillä, että koska maailma ei välittänyt *kuuden miljoonan juutalaisen murhasta*, kuinka se nyt välittäisi siitä, että arabit ovat hyökänneet juutalaisten kimppuun. Se, että Morris jättää jälkimmäisen osan pois todistaa Karshin mukaan, että Morris haluaa ”kätkeä” holokaustin tärkeyden Ben-Gurionin ajattelussa. Karsh (2000) xxxviii–xxxix.

49. Esimerkiksi Haganan arkistoista sekä Israelin puolustusvoimain ja Puolustusministeriön arkistoista on viimeisen kymmenen vuoden aikana avattu suuri määrä relevanttia materiaalia tutkijoiden käyttöön. Ks. Morris (2001b) 37. Karsh puolestaan väittää, että tämä materiaali oli jo todellisuudessa tutkijoiden käytössä 1980-luvulla. Morris vastaa, että se oli vain harvojen tutkijoiden (esim. puolustusministeriön palveluksessa toimineiden) hyvin rajoitetussa käytössä.

laisuuden synnyssä, kuten Morris itsekin on myöntänyt myöhemmissä tutkimuksissaan.⁵⁰

Suoranaisten karkotusmääräysten ja raa-kuuksien merkitys oli ilmeisesti selvästi suurempi kuin Morris esitti 1980-luvun lopulla. Esimerkiksi Pohjois-Galilean osalta on käytössä konkreettinen tyhjennysmääräys, jonka pohjoisen rintaman komentaja Moshe Karmel antoi lokakuussa 1948. Aiemmin Morrisille antamassaan haastattelussa Karmel oli nimenomaan kieltänyt antaneensa tällaista määräystä. Edelleen käytössä on nyt enemmän evidenssiä karkotuksiin liittyneestä summittaisesta väkivallasta ja raiskauksista. Myös se kuva on vahvistunut, ettei arabijohtajien määräyksillä ollut olennaista asemaa arabiväestön paon taustalla.⁵¹ Jo vuoden 1987 versiossa Morris tosin myönsi, että joissain tapauksissa arabijohto on kehottanut siviiliväestöä – erityisesti naisia ja lapsia – väistymään väliaikaisesti taistelujen tieltä. Tarkoituksena oli välttää siviiliuhreja.⁵² Vaikka Morris on pitänyt kiinni alkuperäisestä pakolaisongelman monisyisyyttä korostavasta kannastaan, hän on tavallaan tullut lähemmäksi hänen pro-palestiinalaisia kriitikkojaan. Toisaalta Morris korostaa sitä, että siinä vaiheessa jos ja kun arabivaltiot joskus vakavassa mielessä avaavat vuoden 1948 sotaa koskevat arkistonsa tutkimuksen käyttöön, vaaka voi taas heilahtaa siihen suuntaan, että arabivaltioiden suora tai epäsuora vastuu palestiinalaisten tragediasta korostuu.⁵³

Kuten jo mainitsin, esimerkiksi Nur Masalha ja Efraim Karshin eri näkökulmista esittämän kritiikin seurauksena, Morris on

50. Ks. esim. Morris (2001b).

51. Ks. Benny Morris (1999) 'The Causes and Character of the Arab Exodus from Palestine: the Israeli Defence Forces Intelligence Service Analysis of June 1948', teoksessa Ilan Pappé (toim.) *Israel/Palestine Question*, London: Routledge, 193–210.

52. Tevethin mukaan tällaiset ohjeet olivat juuri niitä arabiohjeita, jotka johtivat pakolaisongelman syntyyn. Teveth (1990) 225–227. Eli Teveth yhdistää hieman yllättäen siviiliväestölle annetut kehotukset siirtyä pois etulinjasta ja Israelin perinteisen tulkinnan siitä, että nimenomaan arabijohtajat aiheuttivat määräyksillään paon.

53. Morris (2001b) 'Revisiting the Palestinian Exodus of 1948', teoksessa Eugene L. Rogan and Avi Shlaim (toim.) *The War for Palestine: Rewriting the History of 1948*, Cambridge: Cambridge University Press, 38–39.

kiinnittänyt viime vuosien aikana paljon enemmän huomiota transfer-ajatuksiin sionistijohdon keskuudessa. Näyttää siltä, että palestiinalaisten joko vapaaehtoista tai pakotettua siirtoa koskevat pohdinnat olivat hyvin yleisiä ennen vuotta 1948, eivätkä ne suinkaan rajoittuneet Peelin komitean jakoehdotuksen (1937) yhteyteen, kuten esimerkiksi Karsh väittää, vaan ajattelu oli yleistä sionismin alkuajoista Israelin itsenäistymis-sotaan saakka.⁵⁴ Poliittisen sionismin isä Theodor Herzl kirjoitti vuonna 1895: ”yritämme houkutella rahattoman väestön rajan toiselle puolelle luomalla työpaikkoja näissä maissa ja (vastaavasti) estämme sen työllistymisen meidän maassamme”. Vuonna 1938 Ben-Gurion sanoi: ”Kannatan pakkosiiirtoa, en näe siinä mitään moraaliton-ta”.⁵⁵ Vuonna 1944 Ben Gurion ilmoitti:

Vastustan sitä, että ehdotus siirrosta tulisi meidän taholtamme. En vastusta siirtoa moraalisiin perusteisiin enkä poliittisiin perusteisiin. Jos siihen vain on mahdollisuus. Druusien osalta se on mahdollista. Kaikki druusit voidaan siirtää Jabal Druusin alueelle (Syyriaan). Muut (arabit), enpä tiedä. Mutta se ei saa olla juutalainen ehdotus.⁵⁶

Luonnollisesti tällaiset puheet ja ajatukset tulivat yleisimmiksi aina silloin, kun ajatus väestönsiirroista nousi esille, sillä siirtoajatuksista puhuminen julkisuudessa oli tietenkin poliittisesti arkaluontoista kuten Ben-Gurionin sitaatista käy ilmi.⁵⁷ Vaikka kaikki sionistit eivät suinkaan kannattaneet edes vapaaehtoisia siirtoja pakkosiirroista puhumattakaan,⁵⁸ 1930-luvun kuluessa muodos-

54. Morris (2004b) 39–64; Morris (2001b) 39–48; Morris (1998) 83–87.

55. Jewish Agency Executiven (eli Yishuvun ”hallituksen”) kokous 12.6. 1938.

56. JAE:n kokous 20.6. 1944.

57. Ben-Gurion, monen poliitikon tavoin, puhui hyvin eri tavoin eri yhteyksissä. Näyttäisi myös siltä, että hänen ajattelunsa – ilmeisesti käytännön syistä – muuttui ajan kuluessa enemmän transfer-ajattelua suosivaksi.

58. Sionismissa (erityisesti sen sosialistisuuntauksessa) oli aina eräänlainen sisäänrakennettu ristiriita sen tasa-arvoa korostavien sosialististen ihanteiden ja juutalaisenemmistöistä valtiota tavoittelevien ajatusten välillä. Tämä ristiriita heijastuu monen liikkeen edustajan kommentteissa eräänlaisena epärealistisuutena.

tui väestönsiirtoja kannattava enemmistömielipide ellei peräti konsensus.⁵⁹ Morrisin mukaan vähitellen yleistyneiden siirtoajatus-ten taustalla oli sionistiliikkeen käytännön vaikeudet saada juutalaisenemmistöistä valtiota. Juutalaisten ensisijainen muuttohalu kohdistui muualle kuin Palestiinaan ja ensin osmanit ja sitten britit pyrkivät rajoittamaan juutalaista maahanmuuttoa Palestiinaan.

Lisäksi 1920- ja 30-luvun kuluessa kävi selväksi, että Palestiinan arabiväestö suhtautui hyvin vihamielisesti ajatukseen juutalaisvaltiosta. Miten tahansa Palestiina jaettaisikaan, seurauksena oli aina vähintäänkin merkittävä, uhkaksi koettu arabivähemmistö, joka saattaisi pian muuttua enemmistöksi suuremman syntyvyyden johdosta!⁶⁰ Täytyy myös muistaa, että siirtoajatuset kukoistivat juuri niillä vuosikymmenillä (1920–40-luvuilla), jolloin erilaiset väestönsiirrot koettiin maailmalla yleisesti hyväksyttäväksi tavoiksi ratkaista etnisiä konflikteja. Nimenomaan Turkin ja Kreikan välillä 1920-luvulla suoritettut laajat väestön pakosiirrot olivat se esimerkkitapaus, johon sionistit useimmiten viittasivat. Myöhemmin myös saksalaisväestön laaja pakkosiirto Itä-Euroopasta toisen maailmansodan jälkeen nähtiin positiivisena esimerkkinä. Morris kiinnittää huomiota myös siihen, että erilaisia siirtoajatuksia tukivat yleisesti myös esimerkiksi englantilaiset ja amerikkalaiset poliitikot ja diplomaatit sekä hieman yllättäen myös monet arabijohtajat, jotka kokivat ne mahdollisuutena ratkaista Palestiinan ongelma.

Kaiken kaikkiaan Morris on edelleenkin sitä mieltä, ettei minkäänlaista poliittista suunnitelmaa Palestiinan arabien karkottamiseksi ollut ennen vuotta 1948, eikä sellaista hyväksytty myöhemminkään konfliktin aikana (esim. Israelin hallituksen tai armeijan johdon toimesta). Poikkeuksen muodostaa kesäkuussa 1948 Israelin hallituksessa ilman muodollista äänestystä tehty päätös estää pakolaisten paluu. Mutta vaikka yleistä poliittista päätöstä karkotuksesta ei tehty, sitä ”oli ilmassa”.⁶¹ Kun karkotuksiin tuli mahdollisuus, ne koettiin laajasti hyväksyttäväksi. Tähtäkin osalta tutkimuksella on

kuitenkin vielä paljon tehtävää, sillä eri puolueiden, niiden johtajien ja karkotuksia konkreettisesti suorittaneiden sotilaiden jättämän kirjallisen aineiston huolellinen tutkiminen on ensiarvoisen tärkeää. Hyvin polttava kysymys on myös paon henkilökohtaisesti kokeneiden palestiinalaispakolaisten laajamittainen ja systemaattinen haastattelemine. Morris on suhtautunut kuitenkin varsin kielteisesti ”oraalihistorian” metodeihin.

Tämän hetken tietämyksen valossa näyttää siltä, että vaikka on selvää että laajan pakolaisaallon taustalla on aina suuri joukko toisiaan täydentäviä syitä ja vaikka tilanne vaihteli eri aikoina ja eri alueilla, niin palestiinalaispakolaisten kohtalossa vuosina 1947–49 oli – ainakin alkuvaiheen jälkeen – selviä etnisen puhdistuksen piirteitä. Samoin arabipuoli poisti juutalaisasutuksen niiltä alueilta, jotka se sai haltuunsa (esimerkiksi Jerusalemin Vanha kaupunki). Arabien käytännön (sotilaalliset) mahdollisuudet olivat vain paljon rajatummat. Koko ongelman kannalta ratkaiseva poliittinen päätös oli se, että pakolaisten paluu estettiin sodan jälkeen.

Israelin historian tiimoilta on viime vuosien aikana käyty kiihkeää, mutta mielenkiintoista keskustelua. Arkistojen vähitellen avautuessa keskustelu tulee varmasti kohdistumaan myös myöhempisiin vaiheisiin. Uusimmaksi mielipiteitä jyrkästi jakavaksi kysymykseksi on jo noussut kesän 2000 Camp Davidin kokous, jossa israelilaisen tulkinnan mukaan silloinen pääministeri Ehud Barak teki äärimmäisen hyvän tarjouksen palestiinalaisille, mutta Jasser Arafat torjui sen ja aloitti toisen intifadan. Palestiinalainen virallinen versio on luonnollisesti toinen. On selvää, että ajan kuluessa myös palestiinalaisten keskuudessa tulee nousemaan kansallisia myyttejä ravisteleva revisionistinen historiantutkimus. ■

59. Morris (1998) 84–85.

60. Morris (2001b) 39–40. YK:n 1947 ehdottaman juutalaisvaltion väestöstä olisi ollut 55 % juutalaisia ja 40–45 % arabeja.

61. Morris (2001b) 49.